

Кіровоград –цікаво знати

Створення регулярної забудови на території сучасного Кіровограду пов'язане із будівництвом фортеці Святої Єлисавети у XVIII ст. До нашого часу від того міста залишилося не так багато споруд.

Найунікальнішою, безумовно, є сама фортеця Святої Єлисавети, збудована у 1754-1759 роках та названа на честь небесної покровительки правлячої тоді в Російській імперії доньки Петра I – імператриці Єлисавети.

У 1754 році уряд імператриці Єлисавети Петрівни, йдучи назустріч прагненню австрійських сербів до переселення у межі Російської імперії, а також бажаючи заселити землі Запорозьки людьми, які були б одночасно віддані короні російській, дозволив їм (сербам) переселитися на українські землі. Засновується лінія військових поселень під назвою *Нова Сербія*. Вона охоплювала територію від річки Кагарлика, лівої притоки Синюхи і далі по Висі, Тясмину до Дніпра, протяжністю 200, а завширшки 30 верст. До системи фортечних укріплень входили головна цитадель та шанець, який захищав вихід до Інгулу. Навколо цитаделі - широка вільна зона, яка називалася еспланадою. Поселення - передмістя, так званий форштадт (місто при фортеці) захищав укріплений вал - ретраншемент. Взагалі, основним захисним елементом був зямляний вал, який, на відміну від середньовічних кам'яниць, краще витримував артилерійський вогонь.

Цитадель фортеці Св. Єлисавети складалася з 6 бастіонів - п'ятикутніх виступів й зверху нагадувала морську зірку, тільки не п'яти-, а шестипроменеву. Між променями-бастіонами розташовувалися невеликі автономні укріплення – равеліни. Могутні земляні укріплення фортеці Святої Єлисавети стали головною ланкою лінії фортифікаційних споруд Нової Сербії й розташувалися посередині цього ланцюга - між Дніпром та Бугом.

Вулиці сучасного Кіровограду - центр міста

Фортеця Святої Єлисавети

Будівництво фортеці в межиріччі Інгулу і Сугоклеї було обумовлено історичною необхідністю. Воно почалося 18 червня 1754 року.

Залишки валів фортеці Св. Єлисавети

Креслення і внутрішнє планування склав архітектор Віст, спорудженням укріплень керував інженер-полковник Менцеліус.

Загальне керівництво здійснював генерал-майор Глебов, який став її першим комендантом. Побудована за три роки фортеця являла собою земляний вал у вигляді замкнутого багатокутника. Головну її міць склали 6 бастіонів і 6 рavelінів, у яких розміщалося близько тисячі гармат, знятих і з військових кораблів і скасованих укріплень. Загальна територія складала 57 гектарів. В'їзних воріт було троє: Троїцькі і Всесвятські стояли на місцях існуючих в'їздів. Воздвиженські знаходилися з південно-східного боку. У 1794 році при коменданті генерал-майорі Петерсон і фортеця була роззброєна (гармати та іншу зброю передали до Херсонської фортеці, будівництво якої завершилося у 1787 році), а у 1805 році при коменданті генерал-майорі Альвінцеві ліквідована.

Збереглися дві гармати, що стоять на п'єдесталах при в'їзді на територію фортеці.

Гармати на території фортеці Св. Єлизавети

Одночасно з будівництвом укріплень зводилися казарми для солдатів, будинки для офіцерів, соборна церква, кузня і різні господарські будівлі.

Частина цих споруд збереглася до наших днів. Це прямокутні у плані одноповерхові будівлі коридорного типу з окремими входами для взводів. Стіни зводилися з місцевого каменю - вапняку.

Нині територія фортеці покрита густою зеленню, серед якої проглядаються збережені будівлі XVIII сторіччя (в них розміщена міська лікарня №1). Тут з знаходиться меморіал Вічного вогню на військовому цвинтарі.

Грецько-Володимирська церква (Кафедральний собор)

вул. К.Маркса, 74

Кафедральний собор

Розташований у центральній частині міста, де були поселення греків, якій побудували у 1812 році «тщанием священнослужителей церковного старосты и парафиан» церкву. Дзвіниця споруджена в 1828 році. Побудована за типовим проектом у стилі класицизму.

Церква в ім'я Преображення Господня, 1813 р.

вул. Преображенська, 22

Церква Преображення Господня

У 1805 р. на місці будівлі, що згоріла, заклали кам'яну Свято-Преображенську церкву.

Споруда складалася з двох поверхів: нижнього (теплого) – в ім'я Св. Миколая Чудотворця та верхнього (холодного), який було присвячено Преображенню Господньому. Але у 1806 р. будівля церкви впала і зруйнувалася. Залишилася лише дзвіниця. У 1813 р. було побудовано нову кам'яну Преображенську церкву.

Свято-Покровська церква

вул. Фрунзе, 14

Свято-Покровська церква

Побудована на місці дерев'яної у 1849 році у російсько-візантійському стилі за проектом архітектора Костянтина Тонна.

Іконостас виконаний архітектором Андрєєвим. Розпочато будівництво на кошти купця Петра Щедріна.

Після його смерті на завершення спорудження церкви кошти виділила з казни комісія, створена для будівництва палацових споруд у Єлисаветграді.

Обласний художній музей

Будинок, в якому з 1993 року знаходиться [обласний художній музей](#), розташований в центральній частині міста. Побудовано його у 1903-1906 роках на замовлення І.Ш.Школяньського. Первісне використання – торговий дім (головний корпус) і готель «Пасаж» (два бокових крила).

Художню виразність будівлі надають об'ємні архітектурні елементи - балкони, невеликі за розмірами, більш декоративного, ніж практичного характеру, округлого та трикутного обрису з малюнком ґрат, притаманним стильовим рисам модерну.

Декоративне вбрання представлене у вигляді іконної лиштви, нависаючими лизунами на рівні четвертого поверху, котрі заповнюють між віконний простір, канелюрами, коюнками, балконними кронштейнами у вигляді звіриних лап.

Первісний інтер'єр був одним із зразків нового типу торговельних будівель на початку ХХ ст., які увійшли до книги В.Е.Ясиновича «Архітектура України на зламі ХІХ-ХХ ст.».

З 1992 по 2001 р. в результаті проведеної реставрації первісний вигляд будівлі музею майже повністю було відновлено.

Палацовий корпус вул. Леніна, 2

Споруда головного Палацового корпусу входить в архітектурний ансамбль юнкерського училища, будувалась одночасно зі штабним корпусом та манежем.

Його архітектором, як і всього ансамблю, був Верлон. По кресленням 1846 року Палацовий корпус планувалось збудувати як замкнутий простір із внутрішнім двором, щоб ізолювати від міста імператорську резиденцію.

Але в процесі будівництва, невідомо з яких причин, були внесені зміни.

За своїм призначенням Палацовий корпус будувався для перебування «Высочайшего приїзда и Высочайшей свиты». За всю історію тут тричі зупинялись представники царської сім'ї. Перед фасадом корпусу був плац, на якому проводились паради військ та учбові заняття. Споруда відноситься до періоду пізнього класицизму. Класичним є рішення фасаду: горизонтальна тяга між першим і другим поверхами, що підкреслює розподіл на поверхи, в чіткому ритмі розташовані великі прямокутні вікна першого поверху, на другому поверсі – вікна арочні з розвинутим прямим карнизом, вікна на третьому поверсі - прямокутні.

Прямокутна в плані споруда з підвальними приміщеннями виконана з якісної цегли, фундаменти та стіни підвалу – із гранітних блоків, цоколь облицьовано гранітними плитами.

Манеж юнкерського кавалерійського училища вул. Орджонікідзе, 5

Споруда манежу входить до архітектурного ансамблю юнкерського училища, збудована одночасно з його штабним та навчальним корпусами у 1848 р.

Прийнявши за центр композиції зі сторони учбового плацу юнкерського училища манеж, архітектор Верлон об'єднав центральну споруду та бокові штабний і навчальний корпуси глухою кам'яною огорожею з вбудованими в неї караульними приміщеннями (гауптвахтами). Це була одна велика зала з прибудованими з обох боків службовими приміщеннями, що утворювали в плані хрест. У довжину манеж складає 89 м, в ширину - 20 м, прибудови довжиною 15 м, шириною 12 м. Тут проводились учбові заняття по виїздки коней та влаштовувались змагання.

Будинок Вайсенберга, кінець XIX ст.

вул. Дзержинського, 74/42

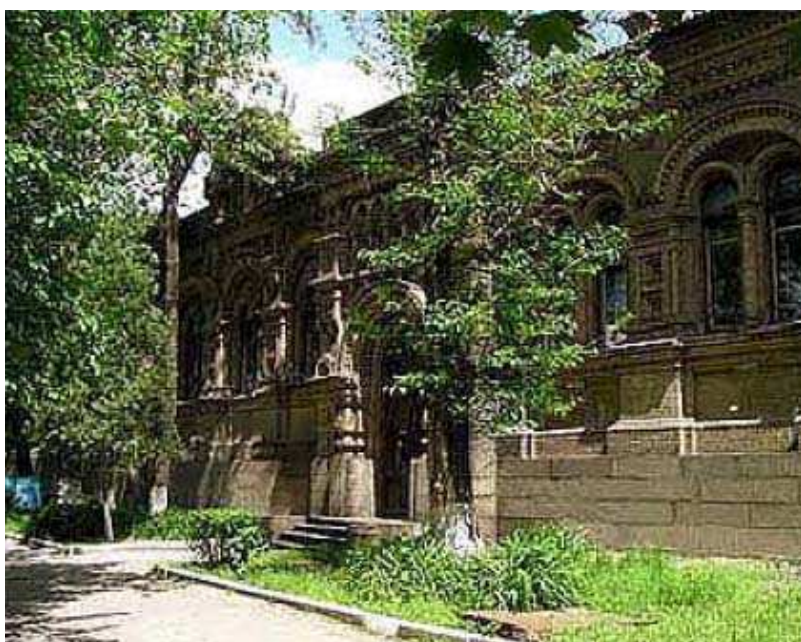
У Єлисаветградських довідниках про власника цього будинку подається така інформація: «Вайсенберг Самуїл Абрамович, доктор, ул. Ивановская, собственный дом (лечебница). Внутренние женские болезни». Самуїл Вайсенберг, безперечно, одна з найколотніших особистостей Єлисаветграда кінця XIX - початку XX століття.

Його будинок з лікарнею на вулиці Іванівській (з 1934 року - Луначарського) добре зберігся до наших днів, його нині займає обласне управління охорони здоров'я.

Одне з найбільш довершених архітектурних див міста – творіння єлисаветградського архітектора Якова Паученка. Будинок споруджено в 1898 році в стилі еклектики з переважанням елементів готики і бароко.

Комплекс лікарні Св. Анни Червоного Хреста

вул. Щорса, 1

Розпочато будівництво у червні 1902 року, завершено – у травні 1904 року. Будувалась на кошти купчихи Ганни Дмитрян.

Проект генплану розроблений архітектором Лішневським. У процесі будівництва коригувався архітектором Яковом Паученком, інженерне оснащення і його монтаж виконані інженером Таммом при консультуванні земського лікаря Юцевича.

Являє собою історико-архітектурний інтерес стильового напрямлення еклектики, так званого мурованого варіанту неоросійського стилю XIX - початку XX століття.

Синагога

вул. Дзержинського, 90

Знаходиться в центральній частині міста, побудована на місці старої (1853 року) синагоги, що була зруйнована в 1895 р. через аварійність конструкцій.

У 1895-1897 рр. збудовано існуючу головну синагогу за проектом архітектора Олександра Лішневського на кошти єврейської громади. Оригінальне спорудження будинку виконане у характерному еклектичному стилі кінця XIX століття з романтичним напрямком мавританського стилю. Належить до видатної спадщини архітектурної школи еклектики в Україні.

Сучасником Паученка був О.Л. Лішневський, який займав посаду міського архітектора у 90-ті роки XIX століття. На відміну від Якова Васильовича, він віддавав перевагу великим і імпазантним будівлям.

За його проектами збудовано неоренесансний будинок Заславського (знесений), велику синагогу у неруському стилі, споруджено Пушкінське училище (нині – школа №7) та жіночу гімназію (педуніверситет). Авторство однієї з перших пам'яток стилю модерну Єлисаветграді – будинку Барського (нині – краєзнавчий музей) також належить Лішневському.

Особняк Барського - невеликий будинок. Але автор зміг зробити його монументальним та величним. Симетрична композиція веж-ризалітів, прикрашених банями з кованими гребнями, доповнена найскладнішим ліпленням, зооморфним та рослинним орнаментом у стилі модерн (птахи, маки, пальметки), масками у вигляді жіночих облич. Особливо ефектні округлі вікна ризалітів із складним дерев'яним декорумом - хвилястим, як аттик над центром фасаду.

Інтер'єри неменше вражають різноманітністю. Модернова зелена їдальня – сусідка чепурної золоті мавританської курильної кімнати, величний білий ренесансний зал – поруч із гарненьким рококо-будуаром, ліплення якого схоже на прикрашений квітами торт. Неможливо забути й чудові кахляні печі, оформлені сюжетними та вишуканими орнаментальними розписами.

За матеріалами Інтернет ресурсів